

Rudolf Weinbergist ja möödaminnes mõnest teisest ka

Tõnis Tõnisson

Meil on taas kord põhjust Weinbergidest rääkida. Eelkõige muidugi Rudolfist, kelle elu oluline ja viljakam osa möödus Raplas. Kahtlemata on ta selle paiga ajaloo üks väarikamaid esindajaid. Olgu rõhutatud, et eile täitis täpselt 140 aastat tema sünnist.

Teadmiseks neile, kes on ehk unustanud või pole kunagi teadnud, et jutt on Rapla tunnustatud apteekrist, ettevõtjast, kohalike poliitikust ja kultuurimetsest. Möödaminnes peame puudutama mitmeid teisigi Weinbergide hulgas võrsunud inimesi (kandku nad siis millist perekonnanime tahes), kes on olnud kogu riigis tuntud või kelle elukäik on Rudolfilt ühel või teisel kombel mõjutanud saanud.

Ado ja Kadri

Weinbergide Vahastu liini loojad, Keavast pärit Ado Weinberg ja Vahastu kohalik neiu Kadri Klooren laulatati ühte 19. veebruaril 1878. Koduks oli Vahastu Saunametsa külas asunud väiksemat mõõtu Kopli talu. Kümne kuu pärast, jõululaupäeval, sündis peresse esimene laps Pauline Johanna. Rudolf, kes on meid ajendanud seda lugu kirjutama, nägi ilmavalgust teise lapsena kolm aastat hiljem, 5. aprillil 1882. Kolmandale lapsele, kes sündis 1888. aastal, anti nimeks Rosalie ja neljas lapsuke Terese Matilde tuli ilmale 1893. Tolle aja arusaamade järgi ei olnud see just eriti suur pere, aga ema ja isa oskasid lapsed töökatteks, avara pilguga maailma vaatavateks ning üksteist hoidvateks kasvata. Talu, nagu juba öeldud, kuulus väiksemate – ainult 7 hektarit põllumaad –, kuid mitte kehvamate hulka. Võiks kindlalt öelda, et selle kohal hõljus täiesti tuntav edasipüüdlik vaim. Pere-mehe Adot (on kirjutatud, et ta oli tumedajuukseline, jässakas ja valju jutuga mees) teati külas kui õiglase meelega, ausat ja töökat talunikku. Ta ehitas talusse ümbruskonna kõige uhkema

Rudolf Weinbergi perekond koos teenijatega.

tuuleveski ja elumaja juures ilutses suur õunaaed, kust kogutud saaki käidi ka kodust kaugemal müümas. Tema abikaasa, blondi peaga Kadri, oli uhke olekuga töökas perenaine, kes hoidis koos kogu taluperet. Mäletatakse, et ta olnud kitsivõitu ja koonerdanud toiduga.

Väga võimalik, et see on kadegade keelte poolt levitatud külajutt, millega kokkuhoidliku perenaist halvustada taheti. Koplil sõonud talupere koos teenijatega ühte toitu ja keegi ei nurisenud. Pealegi seisid teenijad seal isegi kauem kui mõnes muus talus, sest viimast neist välja ei võetud ja palka makstud ka õiglaselt.

Kõik lapsed said koolihariduse, kõrgeks koolitamiseks aga taluperel kõigi jaoks raha ei jagunud, tuli valikuid teha. Kuna poeg Ruudi tundus olevat lahtise peaga ja uudishimulik sell, saadeti tema külakooli järel Paide linnakooli, pärast selle lõpetamist aga Tallinnasse Keiserlikku Nikolai I Gümnaasiumisse (täna teame seda Gustav II Adolphi gümnaasiumina) ja sealt edasi Tartusse ülikooli farmaatsiat studeerima. Tartus tegi ta ka rohuteadlase eksamid. Apteekri õpilase aastaid teenis Weinberg Paide apteegis. Üldse pidi ta ennast suuresti ise koolitama.

Ühest hetkest kaob noormees mitmeks aastaks

Ülikooli lõpetamise järel kadusid noormehe jäljed ootamatult pea-aegu kolmeks aastaks ära. Kohe nii kadusid ära, et ema ja isagi pidid poega otsima hakkama. Rudolfiga oli aga kõik korras - ta oli rännanud Venemaale Peterburi. Noormees leidis suures linnas tööd apteekri õpilasena, oli töökas, elas kokkuhoidlikult ja kogus raha päris iseseisva elu alustamiseks. Sugulaste ringis on räägitud, et Rudolf käinud mingil ajal tiiru isegi Moskvast, ikka selleks, et proviisori töös kogemusi koguda.

Taas kodumaale jõudnud, leidis Weinberg tööd esmalt Türi apteegis, sai veidi hiljem isegi selle kaasomanikuks.

Türitil tuli Rudolf Weinberg 1915. aastal Raplasse, ostis apteegi, ehitas üürimaju, rajas koos Juuru apteekri Piiberiga raudteejaama lähistelesse moodsa teraviljaveski, mis paistis oma arhitektuuriliselt lahenduselt, suuruselt ja väljamaiselt moodsalt sisseseadelt üle kogu Eesti silma.

Ka sünnipaigas Vahastus arendas ta kodutalu edasi. Kõigepealt ostis maad, põhili-

Isetu äri-mees

Niisugune rohuteadlasest äri- ja majandusmees oli ta, kes oskas juba siis ökoloogiliselt mõelda. Tundub ju nii?

On räägitud, et Weinberg oli uskumatu töövoimega inimene. Magama sai tavaliselt kella kolme paiku öösel ja uut päeva alustas sellele vaatamata juba kell seitse. Aga see polnud veel kõik. Kui Rudolf Weinberg sai 50-aastaseks, kirjutas Postimees juubeliloos (06.04.1932): „Äriline tegevuse juures on ta aega leidnud ka seltskonna tööst tegelikult osa võtta. Juba algusest peale pole Raplas ainumastki seltsi ega ühingut, kus hra. Weinberg poleks liige ega võtaks tegelikult nende tööst osa. Ka vallaomavalitsusest pole ta eemal olnud.”

See osavõtt ei väljendunud ainult kohalkäimises, sõnavõtmises ja käetõstmises, vaid reaalselt käegakatsutavas tegevuses. Ta oli mitmete veel tänaseni väga oluliste projektide initsiaator ja mees, kes võitles ettevõtmiste elluviimise eest piltlikult öeldes kuni lindi läbilõikamiseni. Kui nüüd päris täpne olla, siis kuni, et enne pidulikke sündmusi kõrvale astuda.

Muide, ka kohalike rahastajate hulgas oli Weinberg üks esimesi. Ta oli küll kokkuhoidlik mees, aga koorderdamises ei võinud keegi teda süüdistada.

See, et Rapla hariduselts sai 1933. aastal tuntud arhitekti August Volbergi projekteeritud seltsimaja, oli suuresti Weinbergi teene. Aga ta toetas samavõrra ka haigla arendamist ja algatas Rapla alevikku 6-klassilise kooli ehitamise vaevarikka protsessi, millest hiljem kasvas välja Rapla gümnaasium.

Raplamaa hariduselu uurija Ants Tammar on kirjutanud raamatus „Rapla kahe kooli lugu”: „Rapla lapsevanemad ei leppinud koolis oleva ruumikitsikusega ning normaalsete õpetingimustest eest võideldi kaua ja visalt.

Kooli asus energiliselt toetama kooli hoolekogu. Selle üks aktiivsemaid liikmeid oli kohalik apteeker Rudolf Weinberg, kellel oli tõeline vägikaikavedu valla peremeestega. Vallanõukogus oli liikmeid, kes olid Raplasse uue koolimaja ehitamise vastu ning soovisid hoopis Rapla kooliringkonna ühendada Aluga ja kooli sinna viia.

(Järg 16. lk)

Rudolf Weinberg. 5.04.1882

Fotod: erakogu

selt metsa juurde, aga metsa müügiks raiuda ei lubanud, hoidis seda kui rohelist kulda paremateks aegadeks.

(Algus 15. lk)

Kuna avalikus võitluses Rudolf Weinberg koos oma mõttekaaslastega võitu ei saanud, kavaldati vallanõukogu lihtsalt üle. Erakomisjoni initsiatiivil tehtud ja avaliku korjandusega kogutud rahaga makstud projekti ja koolimaja ehitamise eelarve oli vaja vallanõukogule esitada, et saada nõusolek koolihoone ehitamiseks. Selleks, et see ettevõtmine saaks vallanõukogus hääletenamuse, sõitis Rudolf Weinberg vallas ringi, veenis nõukogu liikmeid. Weinbergi selgitustööst oli kasu – Rapla on täna olulise tähtsusega hariduskeskus.

Ja selle kõige juures oli apteeker äärmiselt tagasihoidlik inimene. Ta võis küll asjade eest, mida õigeks pidas, lõvina võidelda, aga kui hakati tegijaid tänama, tänukirju ning lilli üle andma, ei olnud Weinbergi kuskil näha – ta tegeles juba mingi uue projektiga. Nädalaleht Eesti Kirik on 1928. aasta septembris kirjutanud Rapla suursündmusest ja pikemalt kirjeldanud Weinbergi rolli Rapla aleviku arengus: „Ka ei puudu see mees mujal seltskonnas korraldamas ja aineliselt aitas, kus seda vaja avituseks või õiguse ja luleseadmiseks. Kuid kahjuks puudub see kallimeelne seltskonnategelane mingil põhjusel koolimaja õnistamise aktuselt, kus teda nähtud vaeva eest ei saadud tänada.”

Perekond on esiplaanil

Aga perekonna loomisega ei olnud Rudolfil kiiret – kõigepealt töö, mis võiks kindlustada kindla elujärgi ja alles siis oma pere. Väga võimalik, et isikliku elu korraldamiseks polnud tegelikult aegagi. Weinbergide peres, nagu juba öeldud, hoiti üksteist. Kui keegi vajab abi, pidi ta seda ka saama. Venemaalt naastes, nagu juba rääkisime, võttis Rudolf ette vanemate talu – ostis metsa juurde, parandas maid, kohendas taluhooneid. Peagi selgus, et venna abi oli vaja ka õdedele. Kaks neist olid abiellunud kooliõpetajatega. Müide, asjaolu, mis räägib selges keeles, et Weinbergide kodu oli kooliharidus vägagi olulisele kohale seatud.

Vanim lastest, tütar Pauline Johanna naitus Vahastu kooliõpetaja ja koolijuhi, äri- ja muusikategelase Karl Alexander Kirschbaumiga. Neil oli kuus last. Kooliõpetaja väikese palgaga poleks olnud võimalik kõigile korralikku haridust anda. Pealegi suri perekonnapea suhteliselt noorelt. Nii oligi, et vähemalt üks lastest, Elfriede (Ella) lõpetas Tartu ülikoolis õigusteaduskonna tänu onu Rudolfi toele.

Rapla apteegi juhataja Rudolf Weinberg (paremalt teine) assistentidega 26. mail 1930. aastal.

Fotod: erakogu

Oligu muuseas lisatud, et Ella nimi (Kirsipuu) on kirjutatud Eesti ajalukku isegi suuremate tähtedega kui onu oma. Kahekümnendatel aastatel, Eesti Vabariigi eksistentsile väga olulisel ajal töötas ta välisministeeriumis, 1920. aastal oli Tartu rahu läbirääkimistel Eesti delegatsiooni sekretäri- ja masinakirjutaja. Hiljem töötas sotsiaalministeeriumis ja oli aktiivselt tegev Kristlikus Noorte Naiste Ühingus. Tal õnnestus viiekümnendate aastate lõpus emigreeruda Rootsi ja olla seal Eesti Komitee arhiivi ametnik.

Onu Rudolfi toetust vajab ka teine Pauline tütar Salme. Ta sai Tallinnas muusikalise hariduse ja läks oma isa järgedeks. Karl Alexander Kirschbaum oli koorilaulu austaja, kes vähesel määral ka ise komponeeris. Tema suurim muusikaalane ettevõtmine oli siiski Tallinna meeskoori asutamine. Lisaks asutamisevaevale oli ta seal ka esimeseks kontsertmeisteriks seni kuni tütar Konstantin Tüürpu. Ka Salme (abiellumise järel Purre) hakkas isa eeskujul klaveripalasis kirjutama, mida ta ise ka solistina ette kandis. Kaaluvam osa Salme loomingust on jäänud aga koorilauludele. Tuntumad on sega- ja üldkooridele kirjutatud Gustav Suitsu sõnadega „Tõsta lipp” ja Heinrich Visnapuu sõnadega naiskoorilaul „Üle kodumäe”.

Rudolfi abi vajasis ka öde Rosalie lapsed. Rosalie abiellus Habajas kooliõpetajaks olnud Juhan Orasega. Tähelepanuväärne on see, et 1912. aastal valiti Juhan Oras Eesti talupoegade esindajana IV Riigiduumaliikseks. Riigiduumas töötas ta 1917. aasta veebruarini. Paraku viis tiisikus, tol ajal

väga levinud kopsutõbi, mehe siitilmast suhteliselt noorena ja Rosalie jäi kolme lapsega üksinda. Kõige kaugemale neist jõudis Leo Edgar, kes lõpetas Tartu ülikoolis arstiteaduskonna, põgenes koos perega sõja lõpus Rootsi ja jätkas seal tööd valitud erialal.

Rudolf Weinberg lähenes neljakümnele, kui endale meelepärase elukaaslase leidis. Selleks oli temast 11 aastat noorem Katariina Varm. Pole mõtet imestada, et nende kokkusaamise lugu jääb laiemale avalikkusele saladuseks. Mõlemad, nii Rudolf kui ka Katariina olid tagasihoidlikud ja kannatasid avalikku tähelepanu täpselt nii palju, kui see häda pärast vajalik oli.

Kuigi Weinbergidel pidi raha olema, seda kinnitavad olulised annetused, millega toetati Rapla arengule olulisi

ettevõtmisi ja inimesi, kes abi vajasis, aeti oma kodus hädapärasega läbi. Mitte et vaesuses oleks elatud, kuid mõtetu priiskamine ja oma jõukusega uhkeldamine ei olnud kummalegi vastuvõetav. Ei muretsetud uhket mööblit ega uhkeldatud riieid. Perekonnapea kandis aastaid ühte ülikonda ja ka ülejäänud pereliikmed pidasid lugu lihsatest rõivastest. Samas ei saa seda kuidagi koorderdamiseks nimetada, sest teenijate, pere ettevõtetes töötanud inimeste pealt ega toidu arvelt kokku ei hoitud.

Must kriips kõigele, mis tehtud ja millest unistatud

1940. aastal tuli järsk pööre. Nõukogude võim natsionali-

seeris nii apteegi, üürimajad kui ka jahuveski. Rudolf taandus koos perega Raplast kaugele metsade taha Järvamaa piirile Vahastusse. On räägitud, et ta töötas küll veel mitmel pool apteekides, oli kusagil Lõuna-Eestis, siis Türil ja veel kusagil. 1941. aasta küüditamisest perekond pääses, kuid võib arvata, et mingi saba oli neil kogu aeg järel. Nii lihtsalt oli nõukogude ajal, selle teadmisega tuli ettevaatlikult edasi elada.

Weinbergidel oli neli last: kolm tütar ja poeg, keda harjutati maast madalast töökuse ja eluterve kokkuhoiuga. Kui isa Rudolf oli varem teisi aidanud, siis nüüd, uue korra ajal, pidi tema lapsed ise hakkama saama. Õnneks oli neid õiges suunas kasvatatud. Tütardest kaks – vanim Vaika ja noorim Laine – läksid isa

jälgedes ja jätkasid pärast gümnaasiumihariduse omandamist õpinguid Tartu ülikoolis farmaatsiateaduskonnas.

Vaikel ei õnnestunud õpinguid Eestis lõpetada – sõda tuli peale. Sakslased mobiliseerisid neiu sanitarina sõjaväkke. 1944. aastal läks tal korda sõjasegaduses koos sakslastega taanduda, pääseda Inglismaale ja seal edasi Kanadasse. Ajalise distantsiga vaadates pole selles midagi erilist – tolle kohutava sõja viimastel aastatel oli paljude eestlaste kulg vabasse maailma umbes samasugune.

Aeg on maha lihvunud sellega kaasnenud pöörased läbielamised, kannatused ja meeleheite ning jätnud vaid tolle rände edulood. Ilmselt võib ka Vaika saatuse edulogude hulka arvata – Toronto kohtas ta oma elu armastust, endist meremeest ja soomepoissi Albert Saarnat, abiellus ja sünnitas peagi mõlema vanema rõõmuks väikese Peeter-Alberti, kes kasvas suureks meheks.

Ainult vanemate jaoks, kes olid Eestisse jäänud ja aktiivselt elust tagasi tõmbunud, jäi ta mitmekes heaks aastaks kadunuks. Mõni napp aasta edasi kaotasid Rudolf ja Katariina ka poja. 1944. aastal oli 17-aastane noormees sõtta kutsutud, seal kuskil esimestes lahingutes oli ta venelaste kätte langenud, sõjavangina Narva vangilaagrisse pandud. Neljakümnendate lõpus vabanesid jäi ta esialgu samasse tööle kuni 1952. aasta 22. juulil hukkus segastel asjaoludel. Ametlik surmateade kinnitas, et mees uppus, teadjad räägivad aga, et surnut Narvast Raplasse toonud isa leidnud poja kuklast augu, mis viitas hoopis teistsugusele surmale. Aga oli alles Stalini aeg ja keegi ei riskinud ametlikult määratud diagnoose vaidlustada.

Küll astus aga noorem tütar Laine isa rõõmuks tema suurtesse jälgedesse. Ta lõpetas ülikooli farmatseudina ja töötas Tallinnas mitmes suure apteegis. Eesti taasiseseisvumise järel asus ta Raplas aktiivselt taastama isa pärandit nii palju kui see veel võimalik oli.

Vanad jäid üksinda Vahastusse. Kasvasid lilli silmailuks, hoolitsesid õunapuude eest ja harisid oma väikest kapsamaad. Katariinale riik pensionit ei maksnud, Rudolf siiski sai pisku. Naabruses elanud Vello Suvi, kes lapsena sageli vanapaaril külas käis, ütleb, et mõlemad olid headdamlikud ja rahumeelsed inimesed, ainult rõõmu ja naeratust nende silmis ta ei mäletanud.

Kord on vanahärra Rudolf küll ettevaatlikult kurtnud, et lähaks või mõnikord kirikusse, aga pole midagi selga ega jalga panna. Aga see polnud hädaldamisena öeldud, oli pigem olukorra nentimine.

Rapla apteegi personal, keskel Rudolf Weinberg 1944. aastal.